

de manier waarop Boendale over vrouwen schrijft en ook Mulder-Bakker vestigt onze aandacht op de gelijkenissen tussen de bemiddelaarsrol van Jeanne in de historische realiteit en die van Prudentia in de *Melibeus*. 'Cherchez la femme' het blijft een uitdaging, ook voor mediëvisten.

Katrien Heene

P. Stabel, B. Blondé, A. Greve, ed., *International trade in the Low Countries (14th-16th centuries). Merchants, organisation, infrastructure. Proceedings of the International Conference Ghent-Antwerp, 12th-13th January 1997* (Studies in urban social, economic and political history of the medieval and early modern Low Countries X; Leuven-Apeldoorn: Garant, 2000, xiii + 267 blz., ISBN 90 441 1005 5).

Dit boek is de bundeling van dertien bijdragen aan de internationale conferentie, georganiseerd door de universiteiten van Gent en Antwerpen, in januari 1997. Het thema van de conferentie was de dagelijkse praktijk en de infrastructuur van de internationale handel in de Lage Landen op het breukvlak van de late Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd, met nadruk op de contacten tussen kooplieden en lokale ondernemers van de exportnijverheid en het functioneren van de tussenhandel. Financiële organisaties en technieken, zoals het geavanceerde Italiaanse financieringsmodel en de Italiaanse bedrijfsvoering, speelden hierbij een ondersteunende rol (vii).

Een tweede thema van de conferentie was de verhouding tussen lokale handelaren en vreemde kooplieden. Zelfs binnen de gemeenschappen van buitenlanders bestonden verschillende organisatietypen, afhankelijk van de aard, traditie en grootte van de firma. Dezelfde verschillen zijn herkenbaar bij de sociale en economische organisatie van de buitenlandse kooplieden in de havensteden. Hadden ze bijvoorbeeld de bescherming nodig van de natie waartoe ze behoorden? Welke verschillen bestonden er tussen de verschillende naties (mediterrane versus hanzeatische handel in de late Middeleeuwen, Brugge versus Antwerpen in de zestiende eeuw, landhandel versus overzeese handel en de verschillen tussen de handel in bulkgoederen en de handel in luxe producten)? Vragen te over dus.

De bijdragen bieden een rijk palet aan onderwerpen, overigens zonder veel onderlinge samenhang. Zoals te verwachten ligt de nadruk bij de Zuidelijke Nederlanden, met voorkeur voor Brugge. De meeste bijdragen gaan over groepen buitenlandse handelaren in de Lage Landen, zoals Hanzeaten, Portugezen, Spanjaarden, Castilianen, Engelsen en Antwerpenaren in Amsterdam. Daarnaast zijn er enkele thematische artikelen over netwerken, marketing en commerciële ideologie. De bundel bevat een mengeling van jong aankomend talent en door de wol geverfde onderzoekers. Al met al is de kwaliteit van de bijdragen goed. En in dat opzicht is de bundel evenwichtig.

In de afsluitende bijdrage van Dick de Boer wordt gewezen op een stimulerende conferentie in december 1997, hoewel de bijeenkomst in januari 1997 plaatsvond. Hij erkent dat het niet mogelijk is om tot duidelijke conclusies te komen, daarvoor is de bundel te breed van opzet en bestaat er te weinig samenhang tussen de bijdragen (243). Wel ziet hij een toenemende belangstelling bij economische historici voor de sociale voorwaarden en sociale context waarbinnen de handel plaatsvond. Men is op zoek naar de individuele handelaar en zijn sociale infrastructuur. Daarbij is De Boer niet erg gelukkig met de traditionele benadering van de Lage Landen op het breukvlak van de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd. Er wordt nog te veel

naar specifieke regio's gekeken. Veelal worden ze nog als concurrenten gezien. Terecht vindt hij dat er meer moet worden gekeken naar de interactie en synergie tussen de regio's.

International trade in the Low Countries is een interessante bundel, waarbij de waarde niet in het geheel ligt, maar in de kwaliteit van de afzonderlijke bijdragen.

Victor Enthoven

H. G. Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and Parliaments. The Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries* (Cambridge studies in early modern history; Cambridge: Cambridge university press, 2003, xix + 381 blz., £55,-, ISBN 0 521 80330 6).

De verhouding tussen monarchieën en vertegenwoordigende politieke lichamen in de vroegmoderne tijd is het onderwerp van dit boek. Weliswaar staan de Nederlandse Staten-Generaal daarbij in het middelpunt, maar de auteur trekt geregeld verhelderende vergelijkingen tussen de situatie in de Nederlanden en die in andere delen van Europa. Koenigsberger vangt zijn betoog aan bij wat hij kenschetst als een toevallig begin in januari-februari 1464, tijdens de regering van Filips de Goede: misschien niet echt de eerste Nederlandse Staten-Generaal, maar wel de eerste vergadering van afgevaardigden der provinciale Staten waarbij het in de eerste plaats ging om zaken van hoge politiek. In de eerste zeven hoofdstukken van het boek, met als voorlopig eindpunt de afdanking van Karel V in 1555, worden de problemen van de uit verschillende politieke eenheden samengestelde monarchie der Bourgondiërs en Habsburgers behandeld. Onderling vertrouwen tussen de vorst en de Staten-Generaal was dan wel het fundament voor een min of meer gladjes functioneren van de regering, maar wat te doen als dat vertrouwen was beschadigd of, erger nog, een langdurige en moeilijk oplosbare crisis was uitgebroken? Dat was reeds het geval in de jaren tachtig van de vijftiende eeuw. Anders dan in een monarchale eenheidsstaat bood het overheidsgezag dan al snel een uiterst verbrokkelde aanblik: wie had het wanneer en hoe over wat te zeggen? Koenigsberger toont echter aan dat Maximiliaan I ten slotte deze crisis wist op te lossen door de Staten-Generaal te betrekken bij elke onderhandeling en regeling die in de jaren negentig de rust in de Nederlanden terugbracht. Vanaf dat moment schildert de auteur de schijnbaar onweerstaanbare versterking van monarchale macht onder Filips de Schone en Karel V, bekwaam bijgestaan door de landvoogdessen Margaretha van Oostenrijk en Maria van Hongarije. Tegen 1550 waren de Nederlanden bovendien steeds meer opgeschoven in de richting van een centrale positie in het Habsburgse rijk.

Het is bijna onvermijdelijk dat het tweede gedeelte van het boek, vanaf hoofdstuk 8 dat het kortstondige optreden van landvoogd Philibert van Savoye behandelt, min of meer komt samen te vallen met een geschiedenis van de Nederlandse Opstand. Uiteraard blijft het perspectief daarbij onveranderd de lotgevallen van de relatie tussen vorstenmacht en Staten-Generaal. Koenigsberger ziet in 1557 een nieuw type Staten-Generaal ontstaan, aangezien de afgevaardigden nieuwe discussieonderwerpen op het tapijt brachten die niet meer zouden verdwijnen: enerzijds rechten en privileges van provincies en lagere overheden (van belang, bijvoorbeeld, voor de discussies over kettervervolg) en anderzijds zaken van essentieel politiek belang, die meestal met een uiterst kritische toonzetting tegenover de opvattingen der regering werden besproken. Filips II komt er bij Koenigsberger niet goed af: zijn beslissing om Alva te zenden (1567) ondermijnde het eerder genoemde fundament van vertrouwen tussen vorst en representatieve lichamen en belemmerde zo hun samenwerking op beslissende